

Jurij Japelj, stolni kanonik in slovenski pisatelj.

(Spisal Josip Benkovič.)

Med prve slovenske književnike prištevamo po pravici Jurija Japlja. Mnogo so že pisali o njem, zlasti o slovstvenem delovanju njegovem, toda skoro vse je skovano po znanem običaju. Slovenci namreč kaj radi povečujemo svoje može, in to je prav; le to ni povsem hvale vredno, da senčno stran svojih rojakov preradi zakrivamo včasih s plaščem ljubezni, največkrat pa tudi s plaščem lastne nevednosti ali prevelike površnosti.

Omenjam to misel takoj v uvodu zaradi tega, ker bo kaka poteza v tem življenjepisu morda nekoliko iznenadila tega ali onega čitatelja. Do-

sedanji njegovi opisovalci so ocenjevali večinoma le njegovo slovstveno delovanje, njegovega zasebnega življenja pa se niso mnogo dotikali. In vendar ne smemo prezreti zasebnih razmer, zlasti ne časa, v katerem je živel kak mož, ako ga hočemo popolno oceniti in podati pravo sliko

njegovega delovanja. To velja tudi o slavnem našem Japlju.

I.

Jurij Japelj je zagledal luč sveta v Kamniku dné 11. mal. travna l. 1744. Njegov oče Primož

Japelj (iz-prva Apel), je bil srednje imovit meščan in pek; mati se je zvala Jera. Slomšek piše sicer, da je J. Japelj prvi pouk prejel v domači ljudski šoli, katero so vodili frančiškani; toda to ni moglo biti, ker ta šola je bila ustanovljena šele l. 1776. Morda ga je učil kak frančiškan zasebno.

Najbrže pa je prejel mladi Japelj prvo svojo

duševno naobrazbo od znanega rojaka, hkrati pisatelja slovenskega, Mihaela Paglovca, ki je uprav tedaj, že častitljiv starček, delal v vinogradu Gospodovem kot župnik v Spodnjem Tuhinju. Ta veliki blagodarник ubogih, ki je ustanovil prvo hranilnico na Kranjskem, bil je

Jurij Japelj. (Po jeklorezu narisal Jos. Germ.)

mlademu Juriju pravi dušni in krušni oče. Zato se ga je Japelj hvaležno spominjal še v poznejših letih.

Župnik Paglovec je zanetil v nadarjenem mladeniču ljubezen do znanosti; ker je bil sam pisatelj in iskren rodoljub, potisnil je tudi svojemu gojencu v spretno roko pisateljsko pero. Japelj hvali — morda iz hvaležnosti še preveč — svojega učitelja kot veččega jezikoznanca, kar pa častiti mož nikakor ni bil.

Po vsem tem lahko sodimo, da je uprav po Paglovčevem posredovanju Japelj vstopil v jezuitske srednje šole v Ljubljani. Petnajstletnemu dijaku je umrl njegov največji dobrotnik župnik Paglovec 11. svečana l. 1759., starček osemdeset let. Ko je otrpnila zanj radodarna roka blagega dobrotnika, odprle so se mu roke očetovsko-skrbnih učiteljev jezuitov. Trebalo mu je dobre podlage; poslej mu je pomagala lastna nadarjenost in marljivost, da se je vspenjal od stopinje do stopinje.

Izmed učiteljev-jezuitov se mu je zlasti omilil profesor logike in metafizike o. Frančišek Ksaverij baron Wulfen.¹⁾

Sošolec in dober prijatelj Japljev je bil Žiga pl. Hohenwart, pozneje generalni vikarij v Celovcu in slednjič škof v Lincu, kateri ga je uvedel v mnoge plemenite rodbine, kjer je bil otrokom domači učitelj.

Dovršivši v Ljubljani latinske in modroslovske šole, gre v Trst, kjer se vpiše v bogoslovje. V mašnika ga je posvetil 23. kimovca l. 1769. škof Anton grof Herberstein. Zakaj ni ostal kot bogoslovec v domači škofiji, ni nam prav jasno; najbrže ga je kaka ptuja imovita rodbina zvalila s seboj v Trst.

II.

Prva njegova služba je bila pri Sv. Antonu „starem“ v Trstu, kjer je deloval tri leta kot kuratni kapelan. Tukaj se je bavil zlasti z jezikoslovjem. Razven slovanskih narečij, v katerih je bil dobro izurjen, izpopolnil je tukaj znanje v italijanščini in francoščini ter se je priučil tudi angleščine.

Ko je l. 1775. umrl tržaški škof, pozval je njegov sorodnik ljubljanski škof Karol grof

Herberstein Japlja v Ljubljano in ga imenoval svojim dvornim kapelanom in ordinarijatskim tajnikom. Ta posel je opravljaj štiri leta.

Znano je, da je bil tedanji ljubljanski knezoškof Karol izmed najstrastnejših jožefincev, s celim srcem udan proticerkvenim nameram oblastnega ministra Kaunitza in tovarišev njegovih. Takoj prvo leto vlade cesarja Jožefa II. je izdal pastirski list, nad katerim se je po pravici pohujševala cela škofija. V Ljubljani so mu nadelo ime „luteranska lasulja“ („lutherische Perücke“). V kratkem sta prišli na svetlo tudi dve brošurici; v prvi pobija neki duhovnik, v drugi pa neki meščan kriva in pogubna načela škofova, katera je celó Rim obsodil kot krivo-verska. Cesar pa je v posebnem pismu (27. listopada leta 1781.) očitno pohvalil škofa Herbersteina in ga vsem drugim škofom postavil v vzgled.

Po vsem tem smemo soditi, kakega duha je bil Japelj, ko je prišel v Ljubljano, ali vsaj kakih nazorov se je navzel občujoč zaupno s svojim škofom. O tej razmeri povemo pozneje še par besedij; sedaj smo to le opomnili, ker nam osvetljuje marsikako posebnost v njegovem življenju.

Kot knezoškofijski tajnik je poslovenil Japelj na povelje svojega višjega pastirja: „Ta Velki Catekismuf s' prafhanjami, inu odgovarmi sa ozhitnu, inu possebnu podvuzhenje te mladosti v' zessarfskih krajlevih duschelah s' tim pregnadlivim perpuhnenjam te rimfke cessarfke, tudi cessarske krajleve apostolfke zeffarize. V Lublani, vtisnene, inu se najdejo per Joan. Frider. Egerju, dushelfkimu stfiskauzu. 1779. 8°. 291.“

Ta knjiga ima na čelu kot odlično znamenje častitko, v kateri poklanja „Lublanfski Shkoff Karl“ to delce Presvetli Rimski Cesarici, Apostolski Krajlici in Vikši Vaivodni v Ester-raichu itd., kjer pravi med drugim: „Prau tedai spoštujemo v' Njih to nar vikši Bessédnico té cérkve, kir Oni ta Navuk taiste tim malim takú rekoč z' mlekam perpravio. Inu zategavolo samú sim Njih narvikšim nevmerjočimtu Imenu leté na Slavénski Jezik prenessene Bukve perpissati želil, de bi moje hvaležnu srcé za leto neiz-

¹⁾ Rojen v Belemgradu l. 1728., umrl v Celovcu l. 1805. Kot profesor v Ljubljani je jel (prvi na Kranjskem)

poučevati učence v Newton-ovi fiziki (1763). Bavil se je tudi mnogo s kranjskim rastlinjem.

merjeno dobroto očitnu na znanje dal, inu to milostlivo Rokó té nar bolši Matere tudi Slavencam pokazal, katera za njih otroke taku lubeznivu skerby. V leto narvikši Materno Cesarsko Skerb inu Milost se jest inu moje célu Keršansku Kardelu ponižnu perporočim. Cesarska Krajleva Svetlost Njih narpokórniši Karl Lublanski Škoff.“

Ko je veliki katekizem zagledal beli dan, Japelj že ni bil več dvorni kapelan in notar. Leta 1779. ga je postavil škof kot vodjo Schilling-ove kuratne ustanove pri sv. Petru v Ljubljani; hkrati ga je imenoval konzistorijalnim svetovalcem.

To primeroma jako lahko in častno službo mu je določil škof brez dvombe zaradi tega, da bi se tem lože popolno posvetil onemu književnemu podjetju, h kateremu ga je bil podnetil: da bi preskrbel celo slovensko sv. pismo. In res se je uprav po letu 1780. jelo razvijati Japljevo slovstveno delovanje.

Leta 1781., 5. malega travna, se je iznova ustanovila učenjaška družba „academia operosorum“, ki je delovala že v letih 1693.—1718. Dočim je v tej dóbi prevladaval v njej nemški in italijanski vpliv in se za slovenščino nikdo ni zmenil, postavila se je oživljena „modrina delavnih“, kakor jo naziva njen član o. Marko Pohlin, na narodno slovensko stališče. Ustanovili so jo Japelj, Blaž Kumerdej, tedanji vodja ljubljanskih normalnih šol, in Janez Nep. grof Edling, rodом iz Ajdovščine, ki je bil vladni poročevalec o šolskih stvareh.

Dné 15. vel. travna l. 1781. je imela družba prvi slovesni zbor, kjer je bil izvoljen prvomestnikom Žiga baron Gusič, vodja deželnih stanov, tajnikom pa Japelj. Edling je bil nekaj vrhovni zaščitnik in vodnik. Pristopili so tej slovstveni zvezi vsi tedanji ljubljanski književniki, ki so si dali vsak svoje posebno akademično ime. Med njimi so bili tudi: o. Marko Pohlin (Novus), Japelj (Secretus), o. Damaščan Dev (Utilis), A. Linhard (Agilis) itd.

Z mladeniškim navdušenjem so slavili ti možje prerojenje akademije, a vkljub temu se je razpršila že čez šest let. — Prva dóba tega društva je trajala 25 let, potem pa so jo ukončali bojda razni predsodki („die aber dem Schwall

der Vorurtheile unterliegen musste“). Čudno se je zdelo tedaj, da se nobeden jezuit ni pridružil temu društvu. Brez jezuitov, ki so bili najbolj delavni, pa nikakor niso mogli uspevati. Ko bi bili jezuitje v društvu in bi vendar ne bilo napredovalo, štelо bi se bilo to v krivdo tudi družbi Jezusovi.

Sedaj v drugi dóbi „akademije“ ni bilo več jezuitskega reda. Oživili so jo trije prosvetljeni možje v navidezno jako pripravnem času, ko je vladala slobodna misel. Razšla se je menda zaradi različnih vnanjih ovir; „lösste sich verschiedener äusserer Hindernisse wegen auf“, piše Dimitz. Toda kdor pozna duha tedanjega časa, zlasti komur so znani možje, ki so bili tedaj v zvezi med seboj, verjame rajši, da se je društvo razpršilo le iz notranjih vzrokov, nikakor pa ne iz vnanjih. Oče Marko na primer, ki se je ločil rajši od svoje domovine, nego da bi bil zapustil priljubljeno samostansko tišino, čeprav mu je bilo dovoljeno, ni mogel vzajemno delovati z Edlingom, ki je licemersko ovajal kranjske samostane pri vladi in z največjim ognjem izganjal njih prebivalce iz mirnega zavetja. Kako bi se bil bratil iskreni Japelj, ki je ves plamtel za prospeh mile materinščine, z oblastnim Gusičem, ki je bil ves prešinjen s tedanjimi centralističnimi idejami in želel, da se vsa Avstrija čim preje ponemči? To je bil glavni vzrok, da je akademija ponehala tako hitro.

Dasiravno pa je ogenj, katerega je zanetila „modrina delavnih“ le nekako mimogredé razsvetlil slovensko slovstveno polje, vendar ni bil brez uspeha. Japelj je izdal l. 1784. v Kleinmaierjevi tiskarni „Cerkovne pesmi, Litanie inu Molitve per Božji službi“, katere je poslovenil iz nemškega jezika. Dve leti pozneje je poslovenil še „Zbrane molitve“, katerim je dodal „Perstavik enih Kranjskih Pejsem“, podomačenih iz raznih ptujih jezikov. To knjižico je natisnil Eger v Ljubljani l. 1786.

Največjo zaslugo si je pridobila oživljena „academia operosorum“ s tem, da je pospešila izdajo slovenskega sv. pisma. Duša temu velikemu in tehtnemu podjetju je bil Japelj, k čemur ga je že-knezoškof Herberstein kot svojega notarja vzpodbujal in osrčeval.

Bili so tedaj res bridki časi na Slovenskem, ko dušni pastirji niso imeli niti najpotrebnejše knjige, katero bi rabili v svojem poklicu: sveto pismo v domačem jeziku. „Po tri duhovnije si lahko prehodil poprej“, piše Slomšek, „nego si našel slovenski evangelij . . . in če je kdo znal čitati trpljenje Kristusovo ali povedati sveti evangelij, bil je ljudem kakor prorok imeniten. Veliko duhovnikov je bilo poslanih med Slovence, kateri še slovenski čitati niso znali; cerkovnik jih je naučil v soboto čitati sv. evangelij, katerega so v nedeljo s težavo povedali ljudem na propovednici. Ni bilo dobiti slovenskih propovedij, a tudi duhovniki jih niso pisali. Iz nemških in latinskih knjig so po vrhu mlatili, in lahko se ve, da je bilo več plev kakor zrnja, kar govor zadene. Tako je žalovala uboga slovenščina, pa tudi omika Slovencev je toliko zaostala, da smo bili drugim narodom v zasmeh. Pogumnega srca je moral biti tedaj mož, kateri se je upal lotiti zaničevanega materinega jezika in vzbujati dušno življenje med svojim narodom.“

Marsikak duhovnik je rabil v cerkvi Dalmatinovo sveto pismo. Škof Herberstein je svojo strpljivost do drugovernikov pokazal tudi s tem, da je to luteransko knjigo duhovnikom ne le dovolil, temveč celo priporočil. Mnogi dušni pastirji pa so rajši sproti slovenili posamne svetopisemske odlomke, katere so potem čitali vernemu ljudstvu.

Sicer je bilo že v začetku 18. stoletja poslovenjeno celo sv. pismo, a žal, da ni prišlo v tisek. Poslovenil je je namreč p. Xaverius a S. Ignatio, rodом Gregorij Vorenjec (Worenz), diskalceat v Ljubljani, o katerem pravi o. Marko Pohlin, da je bil „in conscribendis pro bono Patriae libris in carniolico idiomate praesertim indefessus et plus nimio diligens“ (v pisanju knjig v prid domovini v slovenskem jeziku posebno neutrudljiv in jako priden). V tamošnji samostanski knjižnici je ležal rokopis z naslovom: „Zelu Svetu Pismu noviga inu stariga Testamenta.“ Obsegal je šest debelih zvezkov v četverki; knjigi na čelu je bilo zapisano reklo: „Sic vos, non vobis nificatis aves.“¹⁾

¹⁾ Ta redovnik je zapustil v rokopisu tudi besednjak iz l. 1710. z naslovom: „Nove besedne bugve, ali useh

Matija Kastelec (1623—1688) pa je bil že celó pred tem redovnikom slobodno poslovenil več svetopisemskih zgodeb, katere je v treh zvezkih zapustil v rokopisu. Tega spisa pa že Pohlin ni mogel zaslediti.

Morda je tudi neumorno delavni o. Marko namerjal posloveniti sveto pismo, ker mu je leta 1768., ko je izdal čudaško svojo slovnico, pisal z Dunaja neki prijatelj Matija Chöp, rodом Nemec, (ddo. 26. vinotoka l. 1768.) med oceno njegove knjige tudi to-le: „Le skoro na dan s popolnim slovarjem, preje ko z biblijo, da se ne vkrade va-njo kaj pomot!“ In res je že poslovenil psalme ter prvo Mojzesovo knjigo. Le-to drugo delo je že dobilo na Dunaju pri vladi „Imprimatur“ 27. listopada leta 1778., toda v Ljubljani mu niso dovolili, da bi se knjiga natisnila. Zato pravi pisatelj nevoljen: „Contemplatus sum cum Eccles. 4, 4 omnes labores hominum et industrias animadversi patere invidiae proximi.“ (Videl sem s Pridigarjem (4, 4), da vse delo človeško in vse prizadevanje je odprto zavisti bližnjika.) Najbrže zato ni smel o. Marko dati v javnost svoje svetopisemske knjige, ker sta se tedaj škof in Japelj že bila dogovorila, da le-ta priredi celo slovensko pismo.¹⁾

Japelj se je z vso vnemo lotil tehtnega in trudopolnega dela. Privzel si je kot pomočnika so-akademika Blaža Kumerdeja (rodом z Bleda), ki je bil sicer svetnega stanu, a se je odlikoval z obširnimi znanjem, zlasti slovanskih jezikov.

Slovenila sta po grški in latinski besedi.²⁾ Kot temelj sta rabila razlagalna dela, katera sta spisala dr. Hamel in Aestius. Škof jima je priporočil v porabo rusinsko biblijo Ostrowskega iz l. 1581., poligloto kardinala Ximenesa, Rosalinov nemški prevod sv. pisma in delo Elije Hutterja, ki je l. 1599. v Norimbergu dal na svetlo sv. pismo v dvanajstih jezikih: v irskem,

zhiherneh besedy, hoc est: Dictionarium latino-Carniolicum.“

¹⁾ Morda pa je škof sam zabranil to knjigo, kakor je zaplenil neko pridigo kapucina o. Avelina, katero je bila dunajska vlada l. 1782. dovolila v natisek.

²⁾ „Ob Connexionis particulas hinc inde iuxta Graecum in ipso Vulgatae textu inspersas quaedam ad Graecum accedere primo intuitu videri possent: quod inde factum est, cum totum manuscriptum primo ad Graecum textum potissimum concinnatum fuisset“

hebrejskem, grškem, latinskem, nemškem, italijanskem, češkem, španskem, francoskem, angleškem, danskem in poljskem.¹⁾

Vse te knjige sta dobila v knezoškofijski knjižnici; druga pomožna dela, n. pr. razlagalce sv. pisma, razne njegove izdaje, besednjake itd., pa v javni knjižnici, katere jima je oskrbel knjižničar Paradiso. Rabila sta tudi Dalmatinovo sv. pismo in Hrenovo evangeljsko knjigo.²⁾

Pod zaščitjem škofovim je sestavil Japelj odbor učenih duhovnikov, ki naj bi rokopis sproti pregledovali in popravljali. Bili so v tem odboru: dr. Gregorij Zupan, knezoškofijski notar, dr. Jakob Sorčan, c. kr. profesor razlage svetega pisma in jutrovskih jezikov na ljubljanski akademiji, pozneje na vseučilišču v Inomostu, Frančišek Paradiso, bivši dolski župnik, tedaj knjižničar v Ljubljani, Sebastijan Zupan, stolni zakristan, frančiškana-lektorja o. Jordan Cerar pa o. Anton Jevnikar, in pisatelja sama.

Ti moške so bili jako previdno izbrani; nekatere so bili izborni jezikoznanci, izurjeni ne le v evropskih, temveč tudi v jutrovskih jezikih, drugi so po dolgotrajnem dušnem pastirovanju dobro poznali svoj materin jezik, vsi razven Kumerdeja pa so bili tudi večči razlagalci sv. knjige.³⁾

Sredi štiridesetdanskega posta leta 1783. sta začela prevajati prvi del novega zakona (evangelije) in sta ga dovršila komaj do začetka kimovca. Ves ta čas so se shajali presojevalci vsak teden po štirikrat v škofijem dvorcu, kjer so sproti vsako novo polo skupaj prečitali, natančno presodili in, ako je trebalo, popravili.⁴⁾

¹⁾ „... inter quas (linguas) septem ultima idioma excepto Danico, quod nescimus, non mediocriter nos iuvarunt.“

²⁾ Škof je želel, da bi priredila tudi nemški prevod sv. pisma, a bilo je že s slovenskim toliko truda in troškov, da se na kaj drugega ni dalo niti misliti.

³⁾ Zato pravita prevajalca samozavestno: „... adeo, ut tutum omnino Lectorem reddamus, nil nisi orthodoxum, ac summe authenticum in utroque textu prodissse.“

⁴⁾ Pisatelja jih jako hvalita: „Qui negotium isthoc haud secus sibi cordi sumpserunt, ac si de propria illorum felicitate ageretur; tanta enim solertia, cura, ac iudicio unamquamque versionis sive sententiam, sive vocem ponderarunt, ut non tam nostram, quam illorum versionem arbitreris: quod quidem ex ipso ad revidendum insumpto tempore facillime conjici poterit.“

Po mnogem naporu je o binkošti l. 1784. v Egerjevi tiskarni zagledal beli dan prvi zvezek sv. pisma novega zakona, obsegajoč štiri evangelije. Dve leti pozneje (l. 1786.) je prišel za njim še drugi zvezek, ki obsega apostolsko dejanje, apostolska pisma in skrivno razodetje. Naslov knjigama se glasi: „Svetu Pismu noviga Testamenta. Id est: Biblia sacra novi Testamenti adprobatione & consensu Celsissimi et Reverendissimi Domini Domini Caroli S. R. I. Princip. ac Episcopi Labacensis e Comitibus ab Herberstein &c. in Slavo-Carniolicum idioma translata per Georgium Japel, Carniolum Lythopolitanum Foundationis Curatae Schillingianae ad S. Petr. Suburbio Director. Celsissim. ac Reverend. Principis Episcopi Labacensis Consistorialem, et Blasium Kumerdey, Carniol Veldensem Caes. Reg. Directorem Scholae Normalis per Ducat. Carn. ejusdemque Consiliarium. Pars prima. Labaci, 1784. 8°. XIV. 550. — Pars secunda. 1786. 8°. II. 623.“

Vsakdo bi sodil, da poslej ni bilo posebnih težav z nadaljnim prevajanjem sv. pisma, ker je bilo delo že v tiru in so bili vsi pripomočki pri rokah. Toda nastopile so razne in mnoge zapreke, katere bi bile skoro ustavile to delo.

III.

Dné 7. vinotoka l. 1787. je nenadoma umrl knezoškof Herberstein, ki je navdušeno pospeševal prevajanje sv. pisma in bil Japlju osebno jako naklonjen. Par dni pozneje se je le-ta poslovil od Ljubljane in šel za župnika in dekana na novo ustanovljeno župnijo na Ježici ob Savi. Za to mesto ga je bil najbrže določil že rajni škof. Na deželo se je jako rad preselil, ker nekaj tednov popreje se je bila razšla „academia operosorum“, ki je zadnjih par let živela le še na papirju. Radi tega so si akademiki postali med seboj neprijazni; celó Japelj in Kumerdej sta se sporekla. V Ljubljani živeti ni bilo več prijetno. O. Damascen je bil umrl že zadnjo jesen, o. Marko se je bil po zatoru ljubljanskega samostana preselil na Dunaj, Gusič in Edling sta strastno izganjala redovnike in redovnice iz samostanov, Japelj je šel na Ježico, Kumerdeja pa je vlada premestila v Celje kot okrajnega šolskega nadzornika.

Vse to je Japlja, ki je bil z delom preobložen, nekako potlačilo. Koncem istega leta je še izdal precēj obsežno knjigo z naslovom: „Lysti inu Evangelia na vse Nedele, in Praznike čez lejtú“, ki ima 382 strani. To delo obsega evangelije za nedelje in praznike, za godove Matere Božje in svetnikov. Dostavil je nekaj pesmij (str. 311—334) in končno dodal tudi „Ta mali Katekizmus z' prašanjami, inu odgovormi.“

Čeprav sta s Kumerdejem še v Ljubljani skupno poslovenila prve štiri Mojzesove knjige, in je Japelj sam po odhodu svojega „charissimi in labore Socii“ dovršil — seveda z velikim naporom — še peto knjigo, vendar je izdal cel Pentateuh šele po veliki noči leta 1791.¹⁾ Uvod tej knjigi je spisal Japelj sam, in sicer izredno pikro. S tem nam pojasnjuje nekoliko tedanje razmere.

Da se prevajanje sv. pisma ni popolnoma ustavilo, ima največ zaslug tedanji ljubljanski pomožni škof Jožef Mikolič. Japelj je bil njegov in njegovega brata Frančiška, župnika nakeleskega, osebni prijatelj. Le-ta ga je podnetil („mirifice erexit“) k nadaljnjemu delovanju in mu pridobil tudi naklonjenost novega (prvega) nadškofa ljubljanskega Mihaela barona Brigida, ki je priporočil ta prevod sv. pisma vsej svoji duhovščini. To je Japlja osrčilo in poživilo, ker to priporočilo mu je bilo nekako zadostilo za vse one napade, katere je moral pretrpeti od svojih duhovnih sobratov.

Med slovensko duhovščino, kakor tudi drugod, je bil tedaj jako razširjen duhomorni janzeniški duh, ki je mnogo škodoval katoličanom. Ti možje so očitali Japlju, da s slovenskim prevodom sv. pisma ljudstvo pohujšuje in odpira pot mnogim zmotam s tem, da čitajo svete knjige taki ljudje, ki jih ne umevajo.

Japelj je te svoje nasprotnike zavrnil odločno in z neko pikro nevoljo, češ, res neverojetno je, da ima celó tako važno in lepo delo očitne sovražnike.²⁾

¹⁾ „Perfeci quidem solus, quod deerat; at nova se vulgando operi in dies opponebant obstacula, quae non iam moram, sed iacturam plane eidem minabantur.“

²⁾ „Sed proh dolor! Quis credet auditui nostro? Immensus fere hic labor suos habet adversarios, qui

Da bi pobil predsodke svojih grajalcev in preprečil vsako nadaljnje ugovarjanje, naprosil je svojega prijatelja Janeza Krst. Debeveca, ki je bil tedaj nunski katehet v Ljubljani, da je spisal nekaj navod o čitanju sv. pisma, katerega je pridejal kot uvod temu zvezku. To „govorjenje od branja S. Pisma“ obsega 37 strani in je sestavljeno v obrambo. Pisatelj dokazuje obširno iz sv. pisma in iz cerkvenih očetov, da imajo tudi „deshelfki ludje“ pravico in celó dolžnost čitati sv. pismo. Navaja dvanajst izgovorov ali ugovorov, katere pobija po vrsti.

Nadalje pravi Japelj v predgovoru z bridko ironijo, naj tisti, ki ima še zdravo pamet, ravno-dušno in nepristransko to presodi, in ob enem nekako kljubujoče zatrjuje, da se bo delo brez dvoma nadaljevalo, ako bo le on živel.¹⁾ Zabavljanju in natolcevanju pa navzlic — rekel bi — nalašč dostavlja, da bo izdal ne le sveto pismo, temveč tudi slovenske pridige za celo leto in Fleuryev zgodovinski katekizem najbrže vsaj tekom jednega leta.

Pridige je Japelj res dal na svetlo v dveh zvezkih leta 1794. z naslovom: „Pridige za vse Nedele skuzi lejtú, katere je iz mnogih jezikov spissal inu naprej nessel Juri Japel, Fajmašter, inu Dehant per S. Kancjanu na Ježci blizu savskega mosta.“ I. 8°. 387. — II. 8°. 323. V predgovoru zopet izjavlja, češ, to knjigo sem izdal na izrečno željo višjega pastirja. — Fleuryevega katekizma pa se najbrže niti polotil ni, ker o tem rokopisu ni nikjer sledú.

Omenili smo že, da je Japelj prva leta svojega bivanja na Ježici odložil svoje pisateljsko pero. Neprijetne razmere so ga bile odvedle iz Ljubljane sèm na kmete. Tukaj je dobil majhno, ubožno cerkev, ki je bila doslej podružnica šentpeterska. Župnišča niti ni bilo. Stanoval je v zasebni, jako preprosti hiši v pritličnih sobah.

publice in versionem hanc Veteris Testamenti non minus, quam in illam Novae Legis debacchantur, non quod suo eam merito destitutam credant, sed quod Religionis abscondita prophanis nunc oculis patere, & viam pestiferis erroribus per illam reclusam arbitrentur.“

¹⁾ „Haec (kar je spisal Debevec) amice Lector, cuius sanior insidet pectori mens, aequi bonique consule, ac de huius Versionis continuatione ne despera. Prohibet enim, me hospite, haud ita multo post secunda antiqui Testamenti pars.“

Vse to je toliko vplivalo nanj, da je skoro popustil pisateljstvo.

Prešinjen z duhom svoje dôle, lotil se je prostovoljno šolskega pouka. Naredil je v svojem stanovanju majhno šolo, kjer je učil mladino čitati, pisati in računati. V lepih dneh jo je vodil pod milo nebo. Pod kakim drevesom ali na kaki senčni ravnici za bistro Savo se je utaboril s svojimi gojenci, ki so posedli okoli njega in se učili. Ko pa so se utrudile mlade glavice, začeli so se igrati, in petdesetletni gospod dekan se je sam udeleževal teh nedolžnih veselíc. Včasih jih je vodil tudi na polje, kjer so z njiv pobirali kamenje. To je namestovalo telovadbo. Da jih je ohranil dobrovoljne, zabaval jih je z nedolžnimi šalami ter vpletal povsod lepe nauke za življenje.

Ko se mu je posrečilo, da je zamenil svoje stanišče z drugim primernejšim, zasadil je okoli župnišča lep sadni vrt, ki je donášal obilén sad še njegovim naslednikom.

Storil je veliko na Ježici kot prvi župnik, a mnogo dela ga je še čakalo. Dekanijska opravila mu sicer niso delala preglavice, ker je imel podrejenih le pet župnij (M. D. v Polju, Sostro, Rudnik, Javor in Lipoglav), toda treba je bilo zidati nov župni dvorec in novo večjo cerkev, ker dosedanja podružnica je bila vsekako pretesna. Da bi se izognil vsemu temu, izkušal je dobiti drugo župnijo.¹⁾ Ko se je po smrti Ludovika barona Lazarinija izpraznila imenitna leskovška župnija na Dolenjskem, poprosil je za njo tudi Japelj, toda dobil jo je Ig. pl. Hohenwart. Kmalu potem je bila razpisana nákelska župnija na Gorenjskem. Ljubljanski stolni kapitelj kot njen patron je namignil Japlju, naj prosi za njo. Z veseljem vloži prošnjo in tudi dobi župnijo. Dné 22. vinotoka l. 1795. je bil na njo umeščen zopet kot župnik in dekan.

Podrejene so mu bile župnije: Podbrezje, Ljubno, Kovor, Goriče, Duplje, Kropa, Ovsíše,

¹⁾ Cerkev je sezidal Japljev naslednik Anton Traven l. 1798., župnišče pa šele okoli l. 1838. župnik Mihael Benedik.

Tržič in Križe pri Tržiču. Na Ježici pa je po njegovem odhodu prenehala dekanija.

V Naklem je dobil Japelj izbornega duhovnega pomočnika, Jožefa Ulčarja, ki je že pred njim štiri leta tu pastíroval, ž njim vred pa tri leta. Tukaj je zopet z vnemo gojil sadjerejo; zasadil je pred župniščem lep sadni vrt, kate-rega pa je zanemaril bolehave njegov naslednik Matija Kos. Tudi svoje župljane je učil sadje-reje. Baval se je mnogo i z mehaniko. Izkušal je napraviti nekak „perpetuum mobile“, to je orodje, ki bi se samo gibalo. Omislil si je struž-nico ter izdeloval voz, podoben velocipedu, s katerim bi se sam vozil.

Čeprav se je Japelj l. 1791. skoro zarotil, da izdaja sv. pisma ne bo zaostala, in da bo on sam skrbel za njo, vendar je menda pozabil vse to, kar je bil obljubil v prevelikem ognju. Sam bi gotovo ne dovršil velikega dela, ko bi mu drugi ne bili pomagali. Naprosil je neka-tere prijatelje, kateri so svoje dni ž njim vred službovali v Ljubljani, naj mu pomorejo pri težavnem delu. Ž njimi je delo dovršil. L. 1802. je izšel zadnji zvezek sv. pisma starega zakona.

Ko je bival Japelj še na Ježici, slovenil je polagoma knjigo Jozuetovo, Rutino ter knjige Sodnikov in Kraljev. Ker se je med tem časom selil v Naklo, pomagal mu je mnogo pri pre-vajanju tretje in četrte knjige Kraljev njegov sosed Modest Šraj, župnik pri Sv. Jakopu za Savo, bivši redovni tovariš o. Marka. To knjigo je dal na svetlo Japelj že kot nákelski župnik l. 1796. Predgovor temu zvezku je nenavadno suh in brez podpisa.

Med tem časom je že pošel ves prevod sv. pisma novega zakona („nec unum amplius supererat!“). Mlajša duhovščina si ni mogla več omisliti te najpotrebnejše knjige. Zato je jel naslednik Mikoličev, pomožni škof Francíšek baron Raigersfeld, naganjati Japlja, naj priredi novo popravljeno izdajo te knjige. Obljubil mu je, da jo založi sam. Japelj se je udal in začel že leta 1798. prirejati evangelijske za nov natis. Komaj pa je rokopis dovršil, bil je zopet pre-meščen.

(Konec.)

Jurij Japelj, stolni kanonik in slovenski pisatelj.

(Spisal Josip Benkovič.)

(Konec.)

IV.

Bivajoč v Naklem je Japelj večkrat obiskal svojega nekdanjega sošolca in najboljšega prijatelja Žigo pl. Hohenwarta, ki je bil stolni kanonik in generalni vikarij v Celovcu; le-ta pa mu je vračal obiske. Hohenwart je želel prijatelja dobiti kam v obližje. Prilika se je kmalu ponudila.

Ko je leta 1799. umrl kanonik in semeniški vodja Wucherer, predlagal je gener. vikarij knezoškofu Franč. grofu Salmu župnika in dekana Japlja za to mesto. Bilo je to nekaj izrednega, ker kanoniki krške škofije so bili običajno le plemiči. Dotlej je od davnih časov sèm jedini Jak. Peregrin Pavlič, rodom korški Slovenec, iz preprostega stanú postal l. 1792. kanonik, pozneje (1824—1827) celó škof. Navabilo svojega prijatelja Japelj res vložil prošnjo, in cesar ga z odlokom z dné 4. kimovca l. 1799. imenuje po predlogu škofa Salma celovskim stolnim kanonikom. Nekaj tednov pozneje se preseli na novo mesto.

Kot kanonik je bil Japelj tudi semeniški vodja; toda ta posel je opravljal le jedno leto. Tu je dovršil še pred božičem neko nemško slovniško razpravo, takoj po novem letu 1800. pa je dal na svetlo v Ljubljani drugi natisek

I. dela sv. pisma nove zaveze; II. del te knjige je poslal med svet l. 1804.

V Celovcu je napočilo Japlju novo življenje. Knezoškof grof Salm-Reifferscheidt je bil velik prijatelj vede in umetnosti. Mnogi učenjaki so se shajali v njegovem dvoru, kjer so se pomenkovali o raznih znanstvenih vprašanjih; tudi Japlja so kmalu dobili med-se.

Možje jednega duha se najdejo hitro; tako je bilo tudi tukaj. Sestavila se je nekaka trolistna deteljica; bili so to: Jožef vitez Cerfogli, rimski akademik in opat, Matija Halla,

knezoškofijski arhivar in začasni profesor svetovne zgodovine na liceju, in naš Japelj. Vsi trije, dobri jezikoznanci, zlasti izurjeni v latinščini, opevali so v elegijah in epigramih vsak tehtnejši dogodek one dôle, ki je nudila radi tedanjih francoskih bojev obilo snovi. Zvečer

Goslar. (Slika Rafaelova.)

so se shajali ter skupno ocenjali novi plod tega ali onega. Priobčevali so svoje pesmi v raznih nemških listih; mnogo pa so jih tudi ohranili v rokopisu. Japelj je zložil med drugim slavospev v čast škofu Salmu, ko so Celovčani postavili obelisk na knežjem (pozneje na kardinalskem) trgu. Ko je leta 1805. umrl v Celovcu njegov nekdanji profesor, bivši jezuit baron Wulfen, zložil mu je v zahvalni spomin elegijo, kjer poje med drugim:

*Ipsa ego discipulus quondam de vultibus haerens,
Dive, Tuis, sophiae dogmata sacra bibi.*

Razven latinskih elegij je zlagal tudi domače slovenske pesmice. Leta 1803. je dal na svetlo štiri liste obsezajočo pesem z naslovom: „Pre-stavljanje ene latinske Pejsmi Imenovane Ribči tih ludy. Skuzi eniga Korarja v' Celovci.“ Zložil je še mnogo drugih pesmij, izmed katerih jih hrani nekaj v rokopisu ljubljanski muzej. Poslovenjene so po Mendelssohnu, Gellertu, Kleistu in Hagedornu; poslovenil je tudi P. A. Metastasiјеvo opero „Artaxerxes“, ki je le v rokopisu.

Najrajši se je bavil Japelj z jezikoslovjem, zlasti s slovanskimi narečji. Že na Kranjskem ni nikoli opustil tega učenja, tembolj se ga je poprijel v Celovcu, kjer je imel na razpolaganje marsikako knjižnico in večje svetovalce.

Prvi njegov jezikoslovni plod je bila razprava: „Beantwortung der Frage: Welche aus den verschiedenen slawischen Sprachen man der Jugend zur leichtern Verständniss der Russischen, Polnischen, Böhmischen, Dalmatinischen, Kroatischen, Krainerischen und übrigen slawischen Mundarten beibringen solle.“ Japelj se odloči za svojo materinščino. Dovršil je ta spis kmalu potem, ko je prišel v Celovec, o božiču l. 1799.; toda to delo tudi ni bilo natisnjeno.

Takoj potem je jel spisovati slovensko slovnico, za katero je tekom let po svojih temeljitih studijah nabral ogromno gradivo. Dovršil jo je o novem letu 1807. Rokopis je bil že popolnoma za tisek pripravljen; vlada mu je 23. sušca l. 1807. že dala svoj „imprimatur“. Toda uprav tedaj, ko je hotel učeni pisatelj osrečiti s tem umotvorom svoj narod, prestrigla mu je smrt nit življenja. Rokopis, ki obsega 388 listov slovnice, 50 strani slovarja in dve velikanski tabeli, leži sedaj v ljubljanski licejski

knjižnici. Naslov temu delu se glasi: „Slawische Sprachlehre, das ist vollständiger Grammaticalunterricht von der krainerischen und windischen Sprache, wie sie in Krain, in dem österreichischen Littoral, in der Grafschaft Görz, in Steiermark und Kärnten gesprochen wird, oder vielmehr gesprochen werden sollte, dann wie sie von den Kroaten, Dalmatiern, Slawoniern, Böhmen, Polen u. Russen leicht verstanden werden kann, verfasset von Georg Japel, Domherrn etc.“

Odkar je bil Japelj v Celovcu, ni bil nikoli popolno zdrav, zato je tako hitro odložil semeniško vodstvo. Leta 1806. pa mu je vlada naložila novo breme: imenovala ga je šolskim nadzornikom za Koroško in poročevalcem v šolskih stvarih. Ta posel je opravljal do smrti — ne dolgo.

Opešan in nadušljiv si je učeni mož s tem sladil zadnje mesece svojega življenja, da je sestavljal nekako splošno vseslovansko slovnico, za katero si je bil nabavil mnogo virov, slovnice in slovarjev. Ta ideja se mu je vzbudila v glavi, ko je pisal slovensko slovnico. Zapisaval je besedne korenike slovanskih jezikov tabelarično na velik format. Iz te primerjave je izkušal dokazati njih sorodnost in starost. Tega ogromnega dela je zvršil šest velikih zvezkov v obsegu po štiri ali pet pol. Nemila smrt ga je tudi v tem opravilu prehitela, in spis je ostal nedovršen. Naslovil je to delo: „Arcticae Horulae Adami Bohorizh a. 1584 Witebergae vulgatae, nunc redivivae, seu tractatus comprehendens elementa linguarum principalium slavicae originis, videlicet Carniolicae seu Vindicae, Croaticae, Slavonicae, Dalmaticae, Bohemicae, Polonicae et Moscoviticae, auctore Georgio Japel, Canonico etc.“

Zadnje njegovo tiskano delo je bil slavospev v slovo cesarju Frančišku I., ki se je meseca kimovca l. 1807. poslovil s Koroškega.

Leta 1807., 11. vinotoka zjutraj je obiskal Japelj prijatelja opata Cerfogli-a. Nenavadno vesel in navdušen mu je prečital lepo latinsko himno, katero je zložil prejšnji večer v čast Materi Božji. Do srca ganjen se je zjokal prečita-vši svojo — labodjo pesem, kakor bi bil slutil bližnjo smrt. Dogovorila sta se, da se zvečer

zopet snideta. Ko pa Japelj stopi doma v svojo sobo, zaječi: „Mich trifft der Schlag!“ (kap me je zadela) in se v tem hipu zgrudi nezavesten na tla. Prejemši sv. zakramente za umirajoče umrje še isti večer v 64. letu svoje dóbe.

Pravijo, da ga je cesar imenoval tržaškim škofom, in da mu je uprav ta dan prinesel to veselo novico neki grof, bivši njegov učenec. Povodom njegove smrti so izšle tri elegije. Prijatelj Cerfogli pravi med drugim:

Et tu, sublimes qui sanctus et aequus habenas
Austriaci Imperi, Maxime Caesar habes:
Nonne putans virtutes illi sacra parasti
Iam Tergestini munera Pontificis?

Pokopali so ga na mestnem pokopališču pri sv. Rupertu. V kateri gomili počiva ta velezaslužni Slovenec, ne naznanja do danes noben spomenik. Baron Žiga Zois, ki je bil oskrbnik njegove zapuščine, prodal je vse na javni dražbi. Dragocene knjige so vzele razne knjižnice, rokopisi njegovi pa so se srečno rešili v ljubljansko licejsko knjižnico.

V.

Največjo zaslugo za slovenski narod si je pridobil Japelj s tem, da je poslovenil sv. pismo, oziroma vsaj vodil prevajanje. Sotrudniki so mu bili v tem tehtnem delu: Jožef Skrinjar, župnik pri M. B. v Ljubljani, pozneje dekan v Gorjah; Anton Traven, bivši kapelan pri Sv. Petru, župnik na Ježici; Jožef Rihar, bivši kapelan pri Sv. Jakopu, župnik v Komendi; Modest Šraj, bivši avguštinec, župnik pri Sv. Jakopu za Savo, in Matej Wolf, samostojni kapelan v Bohinjski Beli. Posamni zvezki sv. pisma so prišli na svetlo v tem-le redu:

- L. 1784. *I. del nove zaveze (evangeliji in apostolsko dejanje)*. Poslovenila Japelj in Kumerdej. — II. natisek priredil Japelj sam l. 1800.
- L. 1786. *II. del nove zaveze (apostolski listi in skrivno razodetje)*. Poslovenila prejšnja dva. — II. natisek izdal Japelj sam l. 1804.
- L. 1791. *I. zvezek stare zaveze (Pentateuh ali petere bukve Mojzesove)*. Prve štiri knjige sta prevela Japelj in Kumerdej, peto knjigo pa Japelj sam. — Ta zvezek sta posvetila nadškofu baronu Brigidu: „Višsoke Zhafti vredejni, gnadlivi firsht, pervi vikshi shkof Lublanski! — Tebi

k' zhafti, inu Tvojmu Velikimu Imenu, kateru bo vezhnu flovelu, perpihfeta le te bukve Tvoja Pokorna flushabnika Juri Japel inu Blashe Kumerdey.“

- L. 1796. *II. zvezek stare zaveze (bukve Jožue-tove, Sodnikov in Rutine)*. Poslovenil Japelj. — Kot druga polovica tega zvezka so izšle štiri bukve kraljev šele l. 1802. Poslovenil jih je Matevž Šraj, ki je to delo poklonil pomožnemu škofu Janezu Antonu Ricci-ju.
- L. 1798. *IV. zvezek stare zaveze (psalmi Davidovi)*. Poslovenil A. Traven.
- L. 1798. *V. zvezek stare zaveze (bukve pripove-stij, pridigar, visoka pesem, modrostne bukve in Sirahove)*. Poslovenil Jožef Skrinjar.
- L. 1800. *VIII. zvezek stare zaveze (mali pre-roki in bukve Makabejcev)*. Poslovenila Jožef Skrinjar in Jožef Rihar.
- L. 1801. *III. zvezek stare zaveze (knjige: Ezdra, Tobija, Judita, Estera, Job in kronične bukve)*. Poslovenila J. Rihar in Matej Šraj.
- L. 1802. *VI. zvezek stare zaveze (knjigi: Izaija in Jeremija)*. Poslovenil J. Skrinjar.
- L. 1802. *VII. zvezek stare zaveze (knjige: Baruh, Ecehijel in Daniel)*. Poslovenil Matej Wolf.

S tem je bilo ogromno to delo srečno in častno dovršeno. Razven Japlja je sodeloval pri njem največ Skrinjar.

Pregledovalci rokopisov so bili razven že imenovanih tekom časa še sledeči gospodje: Mart. Naglič, Jur. Miklavčič, P. Honorat Vodlan, Valentin Vodnik, Janez Debevec, Jožef Walland (poznejši goriški nadškof) in Luka Burger: neka-teri dobri razlagalci sv. pisma, drugi izvežbani jezikoznanci.

Izprva je nekoliko vplival na Japlja o. Marčo Pohlin, a kmalu se ga je otrese. Dasi je tudi on živel večinoma le v mestih, vendar se ni uklonil Pohlinovemu načelu, naj se slovenski jezik prikroji po spačeni mestni govorici. Japelj je iskal besedij med preprostim ljudstvom. V tem so ga vrlo podpirali presojevalci svetopi-semskih rokopisov, ki so že mnogo delovali med narodom. Najbrže je Vodnik po Japlju povzel pametno misel, katero je izjavil v pred-govoru h „kuharskim bukvam“, kjer piše do-slovno: „Mi moremo kránjske slovenske besede

poiskati semtertje po deželi raztresene, inu na to vižo skup nabrati čisto slovenščino.“ Ako pa Japelj za ta ali oni pojem ni dobil primer-nega izraza v materinščini, ni ga šel s Pohlinom vred iskat v nemščino, ali ga sam skoval, temveč si ga je izposodil iz kakega slovanskega narečja.

Dasiravno se je oprezno izogibal ptujkam, vendar se jih popolno le ni hotel iznebiti; tudi člena ni povsem opustil v prvih svojih delih, češ, jaz pišem za preprosto ljudstvo, torej moram pisati tako, da me bo umelo.¹⁾ V pravopisju se je ravnal po Bohoriču; izjeme so le redke.²⁾ Iz jezikovnih ozirov je rabil tudi luteransko Dalmatinovo sv. pismo, toda po pravici se po-naša, da se njegovo delo od dela tega moža mnogo odlikuje.³⁾

Če tudi je Japelj storil vse, kar je mogel, da bi bilo delo vsestransko dovršeno, vendar je izkusil to, kar je Vodnik kakih deset let pozneje potožil, češ, kadarkoli med Slovenci kaka knjiga izide, vselej ljudje mnogo godrnjajo zoper njo. Dočim je bila večina duhovnikov jako zadovoljna s prvim prevodom, vendar so mnogi ostro kritikovali knjigo. Tedanji natančni janzenisti so se izpodtikali nad tem, da je prevod brez razlage, češ, ljudstvo ne bo umelo svete knjige. Ta obsodba je bila vsekako umestna, ker sveto pismo brez pristne razlage je težko umevno celó učenim, kaj šele preprostim čita-teljem! Japelj sam je to uvidel, in dasitudi je pikro zavrnil nasprotnike l. 1791., vendar je izpolnil njih željo. Takoj v prvem zvezku stare

zaveze je priobčil Debevčev navod o čitanju sv. pisma in poslej je dodal vsakemu zvezku kot uvod vsebino dotične knjige po posamnih poglavjih.

Vsi zvezki sv. pisma so prišli na svetlo v jako lični zunanji obliki in lepo tiskani na pri-merno trpežnem papirju, kakor dotlej ni bila izšla še nobena slovenska knjiga.

S tem krasnim, dragocenim delom je oveko-večil Japelj v slovenskem slovstvu svoje ime, zadostivši najnujnejši potrebi svojega naroda, zlasti pa duhovstvu. A tudi z ostalimi svojimi knjigami jo je pogodil dobro. Pričajo nam to mnogi natisi nekaterih njegovih del. Katekizem je izšel štirikrat (l. 1779., 1787., 1793., 1809.), cerkvena pesmarica dvakrat (l. 1784., 1788.), listi in evangeliji z dodatkom slovenskih pesmij tri-krat (l. 1787., 1792., 1806.). Tudi pridige nje-gove so se kmalu razprodale.

Japelj se je poskusil tudi v pesnikovanju, toda rojen pesnik ni bil. Hotel je le i v tem oziru pomagati svojemu narodu in vzbuditi druge pesniške duhove.¹⁾ Nekatero izvirne nje-gove pesmice, n. pr. otročja postelja na kmetih, „Kako se na Kranjskem proso mane“ itd., ka-žejo dobro humoristično žilico. Tudi one po-svetne pesmi, katere je prevel po nemških izvir-nikih, nimajo posebne cene. Nasprotno pa je v mnogih poslovenjenih cerkvenih pesmih po-kazal, da ni bil brez pesniškega duha. Nekatero je prevel res izvrstno, n. pr. „Pred stolom tvoje milosti“, „Pred tabo na kolenih“, o žalostni M. B. „Stabat Mater“, o svetem Rešnjem Telesu „Sacris Solemnis“, o Kristusovem trpljenju, adventno, psalm „Miserere“ itd. Mnoge izmed teh se, nekoliko zboljšane, še sedaj prepevajo v naših cerkvah. Tudi marsikatera latinska ele-gija se mu je posrečila.

Veliko bolj nego kot pesnik se je odlikoval Japelj kot jezikoznanec; le žal, da iz te stroke ni nič prišlo v javnost izpod njegovega spret-

¹⁾ „Ast, cur etiamnum, sic procul dubio objicient aliqui, non pauca retenta sunt vocabula minus Slavica, quae utique puris vocibus reddi oportuisset? His respondemus: Non defuisse quidem voces authenticas, et civitate donatas, quibus jure optime uti licuisset, . . . sed allata paulo ante ratio, ut nimirum rudioribus etiam intelligibiles essemus, suasit, ut voces quasdam communiter usitatas, etsi minus Slavicas, prae puris Slavica deligeremus.“

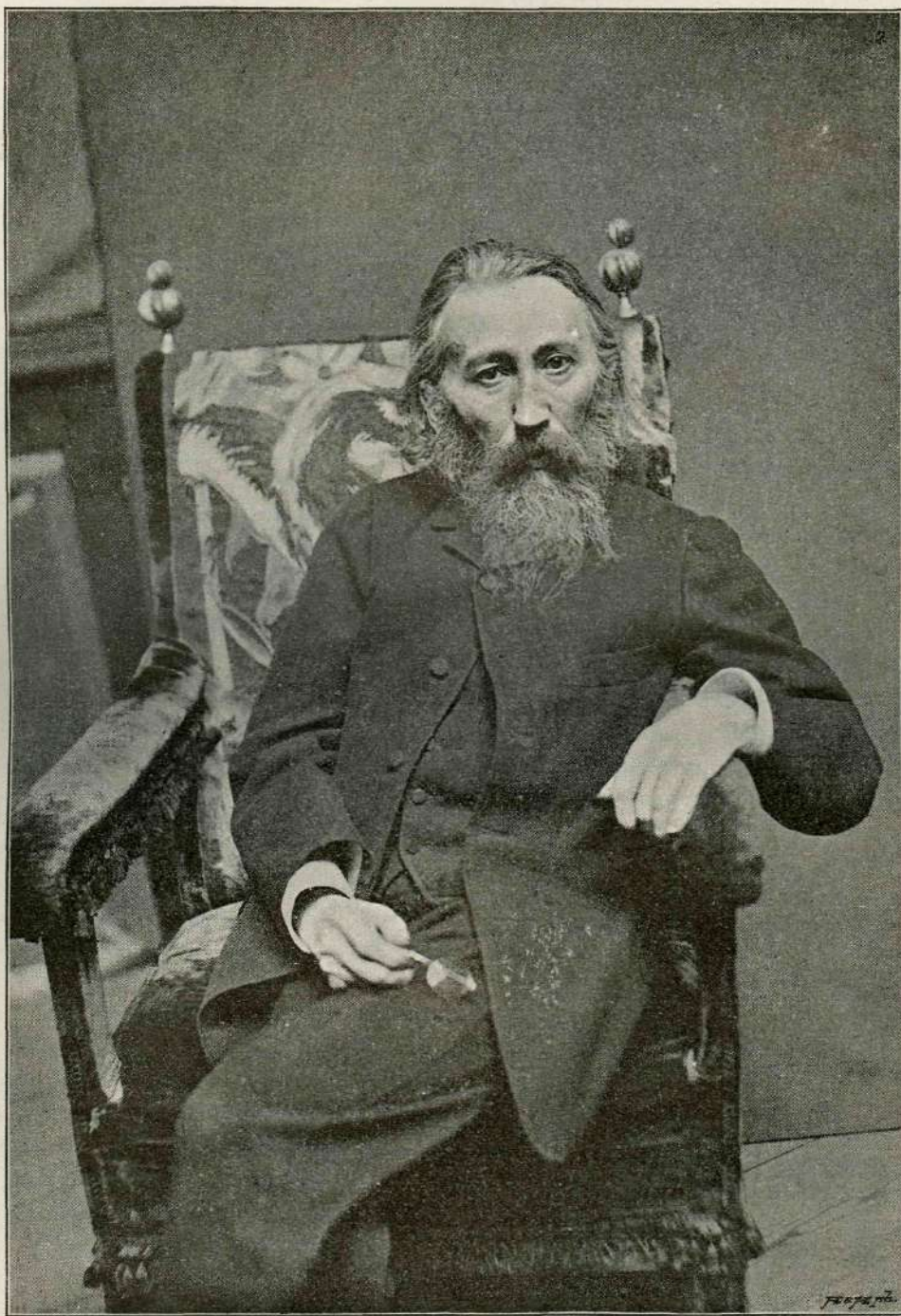
²⁾ „ . . . Hos tamen quoad orthographiam, et linguae nitorem inter nostros primarios auctores adeo non improbamus, ut eorum scribendi normam fere quoad omnia receperimus, si pauca obsoleta vocabula demas . . . Caetera grammaticalia sunt, et in Grammatica Slavo-Carniolica ab uno nostrum proxime edenda fusius exami-nari poterunt.“ — Torej je Japelj že l. 1784. namerjal spisati slovensko slovnico!

³⁾ „ . . . vel obvie rem consideranti facile patebit, novam hanc Versionem toto coelo ab illa diversam esse.“

¹⁾ On sam poje:

. . . Tentet ut Idylli slavica musa genus:
Et quaedam lyrico conscripsi carmina cantu,
Ut subeant varios slavica verba modos.
Ne quoque pauperiem timeat vernacula vocom
Aut sola insuetas horreat ire vias,
Illustres posui vario sermone poetas
Pro duce qui monstrent quam terat illa viam.

nega peresa. Že kot dijak se je naučil raznih modernih jezikov. Prevajanje sv. pisma pa, pri katerem je rabil vsakovrstne, zlasti slovanske vire, podnetilo ga je iznova, da se je tem teme-

Jan Matejko. (Po fotografiji.)

ljiteje baval z jezikoslovjem. K temu ga je vzbujalo nedvomno tudi osebno občevanje z mnogimi tedanjimi slovanskimi slovstveniki, zlasti

pa z velikim mecenatom slovenskim, baronom Zojsom, s katerim se je bil seznanil že zgodaj. — Dovršivši sv. pismo, jel je z veliko vnemo

in požrtvovalnostjo spisovati slovensko slovnico, hoteč „podati kaj popolnega“, kakor pravi o njem Kopitar. Rokopis je bil popolno priredil za tisek, ko ga je smrt prehitela. Ogromno svoje znanje v slavistiki je hotel pokazati v spisu „Arcticae horulae . . . redivivae“, a tudi pri tem delu mu je neizprosna smrt potegnila iz roke marno pero. Matija Čop piše, da sta Japelj in Kumerdej celó namerjala sklicati narodni zbor vseh slovanskih učenjakov, ki naj bi določili jednotno pisavo v vseh narečjih („allgemeine, gleichförmige slavische Schreibweise“). Toda smrt obeh mož je to preprečila. (Kumerdej je umrl 10. sušca l. 1805.)

VI.

Ako hočemo označiti Japljev značaj, moramo se ozirati na razmere, v katerih je živel od mladih let. Omenili smo že, da ga je kot dijaka sošolec njegov Žiga pl. Hohenwart seznanil z mnogimi imenitnimi rodbinami. Tako se je sukal Japelj le v višjih rodbinah tudi kot tržaški kapelan in kot škofijski tajnik v Ljubljani. Kot dekan na Ježici se je precěj osamil, toda ljubljanski prijatelji njegovi so ga često obiskovali. Zlasti sta bila pomožna škofa Mikolič in za njim bar. Raigersfeld redna njegova gosta, ki sta pri njem preživela marsikako popoldne. Pri vsem tem pa je bil jako priljuden do vsakega preprostega človeka, posebno ljubezniv do mladine; včasih je bil v dvorljivosti do gospóde nekako malomaren.

Pripoveduje se, da je kot dekan na Ježici dobil zlato cesarsko svetinjo, menda kot nagrado za veliki katekizem. Določeni dan se napoti peš v Ljubljano, da mu vladni zastopnik slovesno pripne odlikovalno znamenje. Na cesti ga dohiti njegov duhovni sosed, ki se je uprav k tej slavnosti peljal v mesto. Čudeč in šaleč se, češ, da mu ne bodo dali svetinje, ako ves zaprašen pride med gospódo, povabi ga, naj vsaj k njemu prisede. Japelj se brani; slednjič pa se vendar uda in stopi na voz.

Čeprav se je na Ježici in v Naklem sicer jako brhki in olikani gospod precěj pokmetil, vendar mu je celovško mestno življenje kmalu povrnilo vso prejšnjo dvorljivo živahnost. Njegovo obširno znanje je vzbujalo pozornost, in

z ljubeznivostjo si je pridobil srca vseh. Francoščino je govoril tako gladko, da so ga Francozi, ki so si uprav tedaj osvojili tudi Celovec, imeli za svojega rojaka. Zato se je seznanil z dvorom tedaj tu bivajoče grofice Artois, soproge poznejšega kralja Karola X. Iz vljudnosti je poučeval v modernih jezikih nekatere plemenite rodbine, in sicer ne le mladino, temveč i odrasle.¹⁾ V kako vzorni prijateljski zvezi je živel z opatom Cerfoglijem in s profesorjem Hallo, omenili smo že preje. Umevamo lahko, da je bil tudi s knezoškofom knezom Salmom v najboljšem razmerju.

Iz vsega tega uvidimo, da je bil Japelj na vseh straneh jako priljubljena oseba. Vprašati se moramo še, kakšen je bil kot duhovnik in narodnjak. Da odgovorimo nepristransko na to vprašanje, ne smemo nikakor prezreti dóbe, v kateri je živel.

To dóbo smo nekoliko že označili. Tedanji proticerkveni in centralistični duh je pokončal marsikak cvet na našem versko-narodnem polju; v svojih posledicah pa sedaj ovira razvoj cerkve in slovanskih narodov v Avstriji. Sicer se je proglasila in se po nekod še vedno proglašata dába kot vzorno prosvetljena in slobodoljubna, toda po krivici.

Tedaj je po vseh avstrijskih škofijah vladal protikatoliški novošegni duh. Ljubljanska škofija ga je čutila še posebno, ker jo je vodil celih petnajst let škof, kateri je bil nekaterim vzor modernega cerkvenega kneza. Bil je to Karol grof Herberstein, katerega je papež Pij VI. sam obdolžil krivoverstva zaradi zloglasnega pastirskega lista, o katerem se je govorilo — in to najbrže po pravici — da je bil skovan v dunajski framasonski loži. Zaradi tega škofa, katerega je vlada hotela povišati v nadškofa, v kar pa papež ni hotel privoliti, bile so razmere med Vatikanom in Dunajem dalje časa jako napete. Nenadna smrt škofova je preprečila še hujše spletke.

Japelj je bil pet let dvorni kapelan in tajnik pri tem škofu. Lahko si mislimo, da občevanje

¹⁾ Tako n. pr. je poučeval v angleščini prijatelja svojega, generalnega vikarija pl. Hohenwarta, in Frančiška grofa Enzenberga mlajšega. V italijanščini je bil med drugimi njegov učenec tudi Frančišek Ksav. Lušin, poznejši nadškof goriški.

s takim možem ni bilo brez vpliva nanj. O tem nas prepričuje še zlasti to, da mu je škof mnogo zaupal in da ga je pri slovesu iz škofijskega dvorca imenoval konzistorijalnim svétnikom, podelivši mu jako prijetno službo.¹⁾

Nekako čudno je, da se je Japelj že nekaj dni po škofovi smrti poslovil iz Ljubljane. Najbrže kot ljubimec pokojnikov ni bil priljubljen nekaterim dostojanstvenikom. Po vsem tem bi utegnil marsikdo Japlja obsoditi kot slabega duhovnika. Toda krivico bi delali njegovemu imenu, ko bi ga proglasili za takega. Smelo trdimo, da je bil Japelj med sovrstniki vrl, delaven in goreč duhovnik, ki je dobro umel svoje duhovno-pastirsko zvanje.

Da se je tudi on nekoliko navzel tedanjega duha, to ni nič čudnega. Saj jih je bilo tedaj bore malo, ki bi se ga bili obvarovali popolno. Dočim pa je šel marsikak duhovnik z vlado čez drn in strn, Japelj vkljub temu, da je bil dvorni kapelan „vzornega“ novodobnega škofa, vendar le nikoli ni učinil nič takega, iz česar bi se dalo sklepati, da je cerkveno oblast ponižal pod vladno. Le nekatere njegove pridige so nadahnjene nekoliko s tem duhom; a še te niso popolnoma izvirne.

Da je bil Japelj res dober duhovnik, spričuje nam njegovo zasebno življenje, zlasti pa njegovo slovstveno delovanje. Pisal je do malega le nabožne knjige v dušni prid svojih rojakov. In kako vestno in natančno je vodil navzlic mnogim oviram prevajanje sv. pisma!

Sploh pa tudi zaradi tega ni mogel biti pristaš proticerkvene vladne politike, ker kot navdušen Slovenec ni mogel odobravati njenih ponemčevalnih naklepov.

Sicer so v novejšem času izkušali nekateri preporoditelji novoslovenskega slovstva, Trubarja in tovariše njegove, proglasiti kot zavedne narodnjake. A to je nezmisel! O kaki narodni

zavesti ali narodnem ponosu slovenskih slovstvenikov do Pohlina in Japlja ne nahajamo pravega sledú. Dotlej so pisateljevali le v trdnem prepričanju, da z nabožnimi knjigami vrlo pospešujejo krščansko življenje med rojaki ter s tem izpolnjujejo hkrati svoje duhovno-pastirsko zvanje. Zato so pisali do te dôle samo nabožne slovenske knjige; izvzeti je treba le par slabih stvari. Šele o. Marko Pohlin je razširil obzorje slovenskega slovstvenega polja s tem, da je jel spisovati tudi posvetne knjige. Preveliko navdušenje za slovenski narod ga je zavédlo v ono nesrečno jezikobrodje, ki je zapeljalo in pokvarilo celó druge. Kar je Pohlin začel, nadaljeval je mnogo bolj srečno in uspešno razumni Japelj in za njim Vodnik s sovrstniki in učenci.

Iskrena ljubezen do naroda je potiskala Japlju pisateljsko pero v roko, da je oral ledino domačega slovstvenega polja kot izboren nabožni pisatelj, kot umen jezikoslovec in marljiv pesnik ter navduševal k delovanju za duševni blagor svojega rodú tudi prijatelje. Pisateljsko delaven je bil skoro trideset let; tekom tega časa je mnogo napredoval, mnogo se naučil. Kaka razlika med velikim katekizmom (leta 1779.), da, celó med prvo izdajo sv. pisma (leta 1784.) in med njega drugo izdajo (leta 1800.)! Po vsej pravici se smé imenovati ta knjiga v jezikovnem oziru najboljša do iste dôle.¹⁾ Sicer so že pred Japljem pisali možje razna dela, a vkljub večletnemu pisateljevanju niso napredovali. Japelj pa je s pomočjo sorodnih slovanskih narečij proučeval svojo materinščino z lepim uspehom. Obdelal je marsikako slovnico in marsikak besednjak ter se izuril tem potom kot večč slavist. Sad vseh teh studij naj bi bila njegova slovenska (rekel bi: vseslovanska) slovnica.

Tako je postal v resnici zaveden Slovenec in zaveden Slovan z neomajljivim narodnim prepričanjem in ponosom, katerega ni izgubil niti v ptujini. Po pravici pravi o njem Šafařík: „Japelj war ein enthusiastisch fleissiger Slavist.“ Nad vse pa je cenil svojo milo materinščino. To je pokazal s spisom, v katerem razpravlja vprašanje,

¹⁾ Kot dvornemu kapelanu mu je bil naslednik Martin Kuralt, brat onega zatiškega cistercijca o. Roberta Kuralta, ki je l. 1781. izdal na Dunaju času primerno knjigo: „Genuina totius jurisprudentiae sacrae principia, nova, concinna, facillique methodo pertractata“, v dveh zvezkih, katero je leto pozneje neki D. Kreib ponemčil. — Ta razprava je menda vladi ugajala, ker pisatelja in njegovega redovnega sobrata prijorja o. Ignacija Fabianija je poklicala na Dunaj v državno službo.

¹⁾ Celó Kopitar jo imenuje „das correcteste Buch bisher in unserer Sprache“, s katero je popolno zadovoljen, razven z nekaterimi napačnimi naglasi, katere pa so naredili pregledovalci rokopisov.

katero slovansko narečje je najprimernejše, da bi se mladina z njegovo pomočjo priučila še drugim. Odločil se je za slovenski jezik, češ, ta je izmed najstarejših, preprost sicer, a vendar lepoglasen, bogat v izrazih in slikovit, najstarejšim svetovnim jezikom najbolj soroden itd.¹⁾

Kar je zapisal Vodnik sam o sebi, sme se v polni meri obrniti tudi na Japlja, da je namreč vedno hotel „kranjski jezik čeden narediti“ in svoj narod pred svetom poslaviti. Zato je vedno iskal združenja s somišljeniki, češ, v jedinstvu je moč. S prijatelji je zasnoval l. 1781. družbo „Academia operosorum“, v kateri je bil marljiv ud s priimkom „Secretus“ in tajnik. Ko se je le-ta že leta 1787. razšla, ponudil se je takoj l. 1789. sličnemu goriškemu društvu „Arcadia“, da ga vsprejme kot uda. S ponosom poje o sebi v tem priporočilu:

Ille ego, qui cecini Slavonica metra Philippo,
Dum caperet Regni publica gesta foris,
Qui normam fidei patrio sermone reduxi
Numen ut a teneris discat amare puer . . .
Sunt mihi quas lingua modulator nostrate camoenae,
Ut missis pariter pagina juncta docet . . . etc.

„Arcadia“ ga je vsprejela med svoje ude in mu nadela akademično ime „Silvanides Driadius“. Ne dolgo potem je sklenil pisateljsko vzajemnost s slovenitelji sv. pisma in v Celovcu je bil takoj po svojem dohodu najiskrenejši družabnik tamošnjih pisateljev. Mirovati ni mogel in ni hotel nikoli.

Japelj je bil in ostane jeden izmed največjih slovstvenikov slovenskih. Z vsestranskim delovanjem je mnogo vplival na poznejše pisatelje. Pohlin in on začenjata v našem slovstvu tako imenovano učenjaško ali prehodno dōbo. Oče Marko je z novotarijami vsaj toliko koristil narodu, da je vzbudil mnoge iskre in nadarjene može, ki so ga sicer bridko pobijali, a hkrati obdelavali zanemarjeno slovensko slovstveno polje. Izprva je bil Japelj njegov pristaš, a kmalu je krenil na drugo pot ter s sv. pismom praktično pobijal to, kar so drugi s slovniciami teoretično.

¹⁾ Tudi dandanes treba na to opozarjati naše vnete „Slovane“. Nekateri rodoljubi se tako vnemajo za kako slovansko narečje, da zbok tega zanemarijajo materinščino. Hvala Bogu, da je takih le malo, in da njih veljava ni velika. Uredn.

Njegova zasluga je tudi, da je s Kumerdejem vred opozarjal Slovence na druga slovanska narečja in stopil z največjimi tedanjimi slavisti v slovstveno zvezo. Oba sta hotela spisati nekako primerjalno slovansko slovnico, a čas za tak

poskus ni bil še ugoden, ker posamezna narečja niso imela še dobrih zanesljivih slovníc.

Pogled v Japljevo življenje in zlasti še v njegovo slovstveno delovanje nam ga kaže kot pristnega, samostojno mislečega, nadarjenega

in delavnega Slovenca. Čeprav je vplival nanj nezdravi duh iste dōbe, vendar mu ni škodoval, ni ga narodu odtujil, kakor je žal mnogo drugih mož; njega je le podnetil, da je tembolj gorel za čast in blaginjo očetnjave, da je pospeševal

Profil ženske glave. (Studija. Slikal Alfred Seifert.)

šolstvo in slovstvo med rojaki. Isti zmoter, kateri ga je vodil pri največjem njegovem delu, pri prevajanju sv. pisma, vodil ga je izvestno v vseh njegovih opravilih. In ta je bil po njegovi lastni izjavi: „Divini nominis honor, Religionis incrementum, Patriae nostrae amor.“ Torej geslo: za Boga in domovino! Bil je v resnici dober, vzoren duhovnik, goreč narodnjak, umen in nadarjen pisatelj, ljubezniv mladinsoljub, prijatelj šolstva in požrtvovalen človekoljub, ki se je v svoji oporoki (8. mal. tr. l. 1807.) spominjal še

ubožcev na Ježici in v Naklem. Bil je skratka samozavesten, razborit, cel mož — prava slovenska korenina! Po pravici piše o njem blagi Slojšek: „Ako pomislimo čas, v katerem je živel, in preštejemo njegove spise in njegova obširna težavna dela, prepričamo se lahko dobrega duha, kateri ga je oživiljal za svoje ljudstvo in priznati moramo po vsej pravici, da je bil Japelj biser najiskrenejših rodoljubov naših, kar jih je kdaj nosila zemlja slovenska.“

Čast takemu možu!

Selanov zet.

(Povest; spisal Slavoljub Dobrávec.)

III.

En gorek rek — srce odpre.
En ljub pogled — srce se vžge.
Gregorčič.

Prijateljstvo med Matijem in Selanom se je zadnji čas res nekoliko ohladilo. Selanu je začela rojiti po glavi misel, kako naglo bi obogatel, ko bi bil sam gostilničar v Višnjah in ko bi sam odpravljajal za oba priprego. To, kar služita sedaj oba, deval bi on sam v žep. Kako bi bilo to prijetno! Selan se je vtopil v to misel. Vse njegovo početje je merilo na to, da jo uresniči, čim prej tem bolje. Zato ni mislil na drugo, kakor na smoter, sredstev ni izbiral. Glavna reč je, Matija Bajca izpodriniti, izpodkopati mu veljavo pri ljudeh. Kako? Tega še ni dognal. Matija je trda kost. Stare denarje, pravijo, ima še, staro žito in staro kranjsko poštenost, ki je bila Selanovim nakanam najtrša lupina. — Sovražnik je deloval vstrajno.

Danes so točili pri Bajcu zbirsano vino, jutri bodo kuhali kravje meso, tudi sploh dajejo premajhne dele in pičlo mero ter zahtevajo dolge račune. Njegova živina ni za nič, ker je sestrada. Matija je strašen oderuh.

Vse to je Selan mešal in trosil med ljudi, a vendar jih ni mogel mnogo navrniti k sebi. Matija je zvedel veliko takih lažij, ali ker mu ni bilo mnogo do njih, molčal je in ostal prejšnji Bajec, ne da bi preiskoval, kdo jim je duševni oče. Tudi Šimen se ni dosti brigal za to, kaj govoré ljudje. Znana mu je bila stara resnica, da ljudje nekaterega hvalijo ali pa grajajo čez mero. Najmanje bi si bil mislil, da dela to Selan zoper njegovega očeta.

Drugače je videl potem, ko ga je na to opozoril Medlišek. Zvedel je tudi nekaj drugega.

Oni večer so res prišli tihotapci. Anici je bil to povedal še pred mrakom. Opazil je na nji čudno izpremembo. Zardela je, obrnila se v stran, šla iz sobe in vrnivša se rekla:

„Jaz se jih bojim.“

Šimen jo je tolažil, dasi ni umel, zakaj bi se jih bala; zato se mu je beseda zadirala v grlu. Spomnil se je Medliškovih besed, obšla ga je zopet prejšnja zla slutnja, a tolmačiti si je ni mogel.

Čim dalje je opazoval Anico, tem bolj se mu je dozdevalo, da ni več tista kakor lani. V spominu se mu je vrstila slika za sliko, kažoča življenje prejšnjih dnij. Vse so bile lepše, nego je sedanost. Ni mogel odgnati neke slutnje, ki mu je pravila, da se je njeno srce obrnilo od njega drugam. Ta misel ga je mučila, razjedala kakor črv. Zdelo se mu je, kakor bi mu temnela zvezda sreče. To je že stara uganka, zagonetka človeških src, pravi Kraszewsky: Usiplji jim darov polno pest, ne bodo jih marali, celó od njih se bodo obračali; odvezmi jim le drobno zrnice in brani se, da bi je povrnil, pa ne bodo mogli živeti brez njega.

Šimen ni pomislil, da se je i on mnogo izpremenil od lani. Z leti je bil resnejši.

„Danes si žalosten, kaj ti je?“ vpraša ga Anica sočutno in pogleda naravnost v obraz, v oči, kakor bi hotela tam brati vzrok njegovi bolesi.

„Ne vem“, odvrne kratko in skoro ostro, da je spoznala njegovo nevoljo. V hipu, ko je izgovoril rečeni besedi, spomnil se je, da bi tako